

ברכת פת קטנית טורטיה ובמבה

ברכת פת דוחן

הרי"ף פוסק שאין הדוחן שווה לאורז

1. רי"ף מסכת ברכות דף כו עמוד א

ופת דוחן בתחלה מברך שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות

רבנו יונה מסביר שהרי"ף למד את החילוק בין אורז לדוחן מכך שרק באורז יש מי שסובר שהוא מין דגן

2. רבינו יונה מסכת ברכות דף כו עמוד א

זה אינו לשון התלמוד אלא הרב אלפסי ז"ל כתב כן מפני שסובר שאין דין האורז והדוחן שווה וסמך על מאי דאמר ר' בגמ' (דף לז א) רבי יוחנן בן גוריון אומר אורז מין דגן ואף על פי שאין הלכה כמותו אפ"ה כיון שאנו רואין (שיש) מי שסובר דאורז מין דגן הוא ואינו סובר כן בדוחן וכיוצא בו למדנו שאין דינם שווה ועל האורז מברך תחלה בורא מיני מזונות ולבסוף בורא נפשות רבות ועל הדוחן אינו מברך אלא שהכל:

וברא"ש הבין שהרי"ף למד מנוסח הגמרא 'הכוסס את האורז' וברא"ש פת דוחן ברכתה מזונות כמו אורז כיון שמזינה

3. רב"ש מסכת ברכות פרק ו סימן ח

ונ"ל דלאו ראייה היא דלא נקט אורז אלא לאפוקי דר' יוחנן בן גוריון להשמיענו דאין לו דין חטין דקתני ברישא וכן משמע שהוא דלעיל הביאו לפניו פת אורז ופת דוחן מברכין עליו תחלה וסוף כמעשה קדירה והכי מסתבר דדוחן מזין זיין וסועד את הלב כמו אורז הלכך מברכין לפניו במ"מ ולבסוף בנ"ר.

ברכת פת קטנית

פת קטנית ברכתה שהכל. והטעם שלא מברכים עליה מזונות שאין שאר הקטניות משביעות וסועדות את הלב כמו אורז

4. רב"ש מסכת ברכות פרק ו סימן ח

אבל העושה פת או תבשיל ממיני קטניות ליתא בכלל מזון (כלומר שאינו משביע וסועד את הלב) ומברך עליו שהכל ובנ"ר וחסרון.

הטעמים שלא מברכים אדמה אלא שהכל ששנתנה מתורת פרי. שאין דרך לעשות פת מהקטניות

5. רבינו יונה מסכת ברכות דף כו עמוד א

והפת שעושין מקטניות כגון פת של פולין וכיוצא בו נראה שאין מברכין עליו אלא שהכל שאין דרך לעשות פת כל כך מהקטניות כמו מהאורז והדוחן ולא דיינינן להו מזונות

וא"ת ולמה לא יברך על הפת של קטניות ב"פ האדמה כמו שמברך על הקטניות ואם תאמר מפני שנתנה למעלותא אישתנה דמעיקרא קטניות והכא פת ואומר מורי הרב נר"ו דהכא מפני מעלתו ירד דכיון שנתנה ויצא מתורת פרי אין אנו יכולין לומר עליו בפה"א וברכת הפת אין אנו יכולין לומר ג"כ אלא בחמשת המינין על כן אנו מברכין עליו הברכה שכוללת הכל ואפי' הפת כדתנן (דף מ א) ועל כולם אם אמר שהכל יצא נמצא שמפני שהגיע לשם פת חל עליו ברכת שהכל שכוללת הפת אף על פי שהיא גרועה (ולפי זה אפילו היה דרכו בכך היה ברכתו אדמה)

ואפשר לומר שמפני שדרך אכילתו והנאתו כל השנה היא כשהיא פרי ועכשיו יצא מתורת פרי ואין דרך הנאתו בכך לפיכך גרע מהברכה שלו (ומשמע שאם היה דרכו בכך היה ברכתו אדמה)

הב"י מביא את טעמו של רבנו יונה מדוע אין מברכים מזונות על פת קטנית

6. בית יוסף אורח חיים סימן רח אות ח ד"ה ועל פת

ועל הפת שעושין מקטניות כגון פת פולין וכיוצא בו נראה שאין מברכין עליו אלא שהכל שאין דרך לעשות פת כל כך מקטניות כמו מאורז ודוחן ולא דיינינן להו מזון והאריך לתת טעם למה יברך עליו שהכל ולא יברך בורא פרי האדמה:

סיכום הטעמים לברכת שהכל בפת קטניות

לא מזונות – כיון שאינן משביעות (רא"ש) וראין דרך לעשות מהם פת (ר' יונה הובא בב"י).

לא אדמה – כיון ששנתנה וראין זו דרך הנאתו (ר' יונה, מג"א יב).

(לאורז נראה שהטעמים משלימים כיון שמה שדרכו בכתישה ברכתו אדמה למרות ששנתנה. וכ"כ שו"ת חת"ס נ. אמנם בפמ"ג להלן משמע שכל טעם עומד מצד עצמו)

הלכה בפת קטנית ובטורטיה תירס

לשו"ע פת דוחן וקטנית מברך שהכל כרי"ף ולא כר' יונה וברא"ש

7. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רח סעיף ח

על פת דוחן ופולין או של שאר מיני קטניות מברך שהכל ואחריו בורא נפשות. והט"ו יא כתב על דוחן שברכתו מזונות כמו אורז

בגמרא משמע שטחינה שאין לה עילוי נוסף ברכתה כברכת הפרי

8. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לו עמוד א

קמחא דחייטי, - רב יהודה אמר: בורא פרי האדמה; ורב נחמן אמר: שהכל נהיה בדברו. אמר ליה רבא לרב נחמן: לא תפלוג עליה דרב יהודה... שמן זית - מברכין עליו בורא פרי העץ; אלמא: אף על גב דאשתני - במלתיה קאי; הא נמי, אף על גב דאשתני - במלתיה קאי.

מי דמי! התם בשמן זית - לית ליה עלויא אחרינא, הכא בקמח חייטי - אית ליה עלויא אחרינא בפת ולכן במצבו הנכחי ברכתו שהכל.

הפמ"ג מסתפק במקומות שעושים פת מתירס האם יברכו אדמה. שטעם ששנתנה יש לברך שהכל ומטעם שדרכו בכך יש לברך אדמה

9. פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן רח ס"ק יא

...ו"ל השו"ע והט"ו בברכת פת דוחן אין חולקין במציאות וי"ל מקומות שאני.

ולפי זה פת שעושין מטערקשין ווי"ץ תירס בכמה מקומות, ונשתנה לעלייא מאוד, ודרך הוא רק לעשות ממנו פת, לא לאכול תבשיל ממנו, א"כ קשה, יברך פרי האדמה דקמחא דחטי [שם לו, א] מברכים עליו שהכל כיון אי לאו שיש לו עלויא אחרינא כו', ולתירוץ הא' הובא במ"א [שם] אתי שפיר אדרבה תקנתו קלקלתו הואיל ואשתני לעלויא אין אומרים פרי האדמה.

יש מפורסי ספרד שהעמידו הדין בניכר צורתם

החת"ס חושש שיש לברך מזונות על טורטיה ולמעשה הורה לאכול בתוך סעודה

15. כף החיים אורח חיים סימן ר"ג אות כז

10. שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן ג

(כז) [סעיף ז'] בשמים שחוקים וכו' וכגון שאין שחוקים לגמרי אלא עדיין נשאר צורתן עליהן אבל אם הם שחוקים לגמרי ונפסדה צורתן אין לברך רק שהכל כמ"ש לעיל אות כ"א יעו"ש. והגם דיש שכתבו דבר שדרכו בכך אפילו נפסדה צורתו מברך ברכה הראויה לו המנהג שאין לחלק אלא כל שנפסדה צורתו מברכין שהכל וכמ"ש לקמן סימן ר"ד אות ד"ן יעו"ש. וה"ד לכתחלה אבל בדיעבד אם בירך עליהם ברכה הראויה להם יצא. כמ"ש לקמן סימן ר"ו אות ג' יעו"ש: (וכן באול"צ ד ב נסתפק אם מועיל שדרכו בכך)

ומ"מ לא נ"ל דלאו אדעתא דהכי נטעו אלא לעופות ופיטום אווזות לאוכלן כמות שהן וע"ד הדוחק שבני אדם אוכלין אותם, ואף על גב שאינם נאכלים לאדם אלא נטחנים וכתושים מ"מ אין זה עיקור פריין ואין לברך אלא שנ"ב לפע"ד:

כשאין בו תערובות מברכין על הפת ותבשיל הנ"ל במ"מ כמו אורז, אף על גב דהאורז אדעתא דהכי נטעי והכא עיקרו למאכל עופות כמ"ש לעיל ז"א אלא לענין לברך בפ"ה א שאין זה עיקור הפרי אבל לענין במ"מ אין לחלק בזה

ויען כי אין בידנו דבר ברור ואין דעתינו מכרעת אפילו כדעת הנמלה לא יאכלנו אלא בתוך הסעודה (הובא במשנ"ב לג)

ברכת הבמבה ופירות שדרך לכותשם

לפי דברי הפרי מגדים לעיל לחוש שפת תירס ברכתה שהכל אפילו שדרך באותם ארצות לעשות כן כיון שנשתנה, ממילא פשוט שכך ברכת הבמבה. אך יש לפי דברי החת"ס שאם נטע לשם כך ודרכו בכך אין חוששים למה ששינה צורתו, האם יועיל לבמבה.

11. עין יצחק חלק ב' עמוד תקעו

והנה הוגד לנו שיש מי שכתב בשם מרן אאמ"ר זיע"א שיש לברך על חטיפי תירס שהכל אולם דיברנו בזה השתא עם מרן אאמ"ר נט"ו סידן תשס"ט ונתברר שאין הכוונה כלל לבמבה הנעשית מאותו זן מיוחד שנזרע לשם במבה ופפוקורן וכיון שאי אפשר לאוכלו אלא ע"י ריסוק וניפוח ברכתו האדמה ובשנת תשס"ה מרן אאמ"ר חתם בכתב ידו שמסכים עמנו לברך על הבמבה האדמה... ונתברר לנו שהנ"ל קישר זאת לתמרים שמיעכן או לפת קטניות ללדר פלאפל וכדומה ולא הבין שאין זה קשור כלל למחלוקת בדין תמרים שמיעכן דהכא אורחיהו בריסוק ואין ברכתו משתנית ובפרט שנזרע לשם הריסוק ואין גרגירי התירס ראויים לאכילה אלא אחר הריסוק.

בשמים כתושים בדבש שומרים על ברכתם

12. תלמוד בבלי מסכת יומא דף פא עמוד ב (וכן בברכות לו ב)

אמר רב נחמן: האי הימלתא דאתי מבי הגדואי שריא, ומברכין עליה בורא פרי האדמה. הימלתא - ליטויג"ה שפפמנים נשמים כתושים בדבש.

תרומת הדשן מסביר הטעם כיון שדרכם בכתישה

13. תרומת הדשן סימן כט - דיני ברכות.

...וההיא דהומלתא... וי"ל דהטעם משום דאורחיהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים, מש"ה חשיבין קיימי במילתייהו, משא"כ בדבר אחר שאין דרכו להיות תדיר מעוך ומרוסק.

14. שולחן ערוך הלכות ברכת הפירות סימן רג סעיף ז

בשמים שחוקים ומעורבים עם סוקר, הבשמים עיקר ומברך עליהם כדין ברכת אותם בשמים.

משנ"ב: (יב) שחוקים - היינו אף כשהם שחוקין ונימוחים לגמרי עד שאין ניכר בהם תארן הראשון כלל אפ"ה לא נשתנית ברכתן עי"ז לכו"ע דדרך הבשמים לכתוש באופן זה:

אין לדמות תירס לפפוקורן לדבר שדרכו בשחיקה כיון שאין שינוי הצורה בו נעשה על ידי טחינה על בנימוח

16. ספר וזאת הברכה עמוד 100

הלכה טז - מה שכתבנו בזה נשתנתה צורתו ולא נימוח כלל הדין שעל פרי או ירק שנשתנתה צורתו מברך שהכל מתייחס רק למקרה שהפירות נימוחו אך אם הפירות לא נימוחו אע"פ שלא ניכר אילו פירות הם מברך עליהם ברכתם המקורית. לפי זה המאכלים פופוקורן ותירס תפוח ממותק אשכול לא נחשבים לנשתנתה צורתו וברכתם האדמה' כן הורה הגר"מ פיינשטיין (חוברת תורה והוראה תשל"ג) וסברתו שדין לא ניכר' הוא דין בנתרסק עד למצב שאינו ניכר ולא אם ממשו קיים שחזר בו ממה שכתב באג"מ אה"ע ח"א קיד. וכן הובא בקונטרס כיצד מברכין בשם אחד מגדולי הדור (הרב אלישיב) וכ"כ האור לציון פי"ד אות יא

ובילקו"י סימן רג סעיף ה לענין ברכת פופוקורן ציטט את דברי האגרות משה הנ"ל

דבר שלא ניכר כלל שהוא פרי

טעם הרמב"ם שסוכר קנים ברכתו שהכל שאין ניכר כלל שיצא מפרי או ירק

17. באור הלכה סימן רב סעיף טו

ואין לנו טעם בזה לברך שהכל אלא לפי סברא השניה שזכר הרמב"ם והוא מפני שמשנתנים ע"י האור וס"ל להרמב"ם דלא תקנו עי"ז ברכת הפרי שממנה יצא כיון שאין ניכר כלל לעין אדם שמפרי או מירק פלוני יצא דבר זה שהרי הוא עכשיו כחתיכת מלח ואין לברך בכגון זה אלא שהכל.

הגר"י יוסף מעמיד דברי הביה"ל 'לשיטת הרמ"א'

18. עין יצחק חלק ב' עמוד תקעו

הנה הסבר זה אתי שפיר לשיטת הרמ"א שנהגו לברך שהכל על פירות מרוסקים לגמרי אבל לדין דנקטינן כדעת השלחן ערוך דאף בנתרסקו לגמרי מברכים על פירות מרוסקים בורא פרי העץ ממילא הוא הדין כאן דאיכא סברא אלימתא דבמלתייהו קיימי.

למעשה שיטת המשנ"ב בתמרים כשיטת השו"ע וחולק רק בפודלא שהיא מעורבת ומבושלת. וממילא דברי הביה"ל הם גם בדעת השו"ע (ראה מחצה"ש רב יח. פמ"ג משב"ז רב ז)

19. משנה ברורה סימן רב ס"ק מ, מב

ולדינא אין נ"מ בזה דאף אם נימא דהי"א פליג גם אתמרי' שנתרסקו מ"מ להלכ' קי"ל כדעת המחבר דהיכא שממשן קיים לא נשתנית ברכתן.

הגרע"י למד מדברי הברכת יוסף לדין פלאפל, למרות שחומס דרכו בטחינה

22. יביע אומר חלק ז סימן ל מילואים הערה 7

אולם יש מקום לומר שאפי' להרמב"ם ומרן שפירות המרוסקים במלתייהו קיימי, אפשר שהפלאפל שיש בו תבלין ופירורי פת ומטוגן, ונשתנה טעם האפונים, דאיכא תרתי לגרעונא צ"ל שהכל, וכמ"ש הברכת יוסף שהקמרדין (לדר) שיש לו טעם שונה מהמשמש ושם חדש ופנים חדשות אף למרן צ"ל שהכל.

בדיעבד שברך אדמה

נחלקו הפוסקים במי שברך על יין בורא פרי העץ, ודעת רוב הפוסקים שיצא

23. כף החיים אורל חיים סימן רח אות עז

(סעיף יד') שתה יין וברך בפה"ג וכו' ואם טעה וברך על היין בפה"ע צריך לחזור ולברך בפה"ג. מ"א ס"ק כ"ב בשם מהר"י לוי סימן מ"ז. וכ"כ הלק"ט ח"ב סימן קע"ט א

בל הגו"ר כלל א' סימן י"ט הוכיח לומר דיצא וא"צ לחזור ולברך בפה"ג יעו"ש וכ"פ באה"ע והרבה להשיג על דברי מהר"י הלוי הנז' יעו"ש. וכ"כ הרב פנים מאירות ח"א סימן נ"ח. וכ"כ הרמ"ע באלפסי זוטא פ' כ"מ. וכ"כ רבינו אשר בר חיים בס' הפרדס כ"י שער יו"ד. והב"ד הברכ"י בשו"ב סימן ר"ז וסימן ר"ב וכן הסכים בספרו יוסף אומץ סימן ע"ג סק"א יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ס סימן יו"ד אות ח' ב"מ אות ח' וכן הסכים השד"ח באס"ד מע' ברכות סימן א' אות ב' משום דק"ל סב"ל יעו"ש מיהו אם נזכר מיד תוך כדי דיבור יסיים בפה"ג כמ"ש ביא"פ ס"ק כ"ב וקיצור ש"ע סימן נ"ו אות ג' אבל אם לא נזכר יצא כנז' וכ"כ קיצור ש"ע שם:

24. משנה ברורה סימן רב ס"ק מג

(מג) לברך שהכל - וע"כ מיני אגרע"ס וייגדע"ס ומאלינע"ס וכיו"ב שסוחטין אותן ומרקחין אותם בדבש וצוקע"ר מברכין עליהם שהכל כיון שהם מרוסקים ונימוחים לגמרי ואבד מהם צורתן ובדיעבד אם בירך עליהם ברכתו הראויה יצא:

סיכום ברכת הבמבה

המנהג לברך שהכל וכן הדעת נוטה, מכמה סיבות

- יש לחוש גרגירי התירס מיוצרים בעיקר עבור פופקורן ודרך אכילתו אינה בריסוק ולרוב הפוסקים שינוי צורה שמבטל ברכה הוא דווקא בריסוק כטרימא ולכן אין התירס דרכו בשחיקה וכן דעת עצמו הילקו"י סימן רג סעיף ה.
- כיון שהתירס שינה גם צורתו וגם טעמו וגם שמו הפסיד ברכתו (מילואים ליב"א ז' ל) ונראה אפילו בדברים שדרכם בכך.
- פעמים רבות משתמשים בקמח תירס וברכתו שהכל.
- לפי דברי הפרי מגדים בפת תירס שיש להסתפק אפילו במקום שדרכו בכך, ק"ו שלא יצאנו מספק בבמבה.
- דעת כמה פוסקים ספרדים שגם דברים שנועדו לשחיקה מפסידים ברכתם בשחיקה (כה"ח רג כז).
- דברי הביה"ל (ר"ב, טו) ע"פ הרמב"ם שכל 'שאינו ניכר כלל לעין אדם שמפרי או מירק פלוני יצא' ברכתו שהכל והוא הדין כאן. והדברים הם בדעת השו"ע.

דרך יצור הבמבה ומרכיביה

20. עין יצחק חלק ב' עמוד תקעו

והנה ביקרנו באופן אישי במפעל לעשיית הבמבה במגדל העמק ועמדנו על תהליך העשייה והוא כדלהלן בתחלה מרסקין את גרגירי התירס שהוא זן מיוחד שמגדלים אותו למטרה זו.

... ומתוך כמות של מאתיים קילו מערבים 130 גרם בלבד אבקת אפיה וברור שאבקה זו מתבטלת בהחלט כלפי כמות גדולה של מאתיים קילו כמו כן מזלפים על הגרגירים מעט מאד מים כשש ליטר מים לתוך מאתיים קילו של גרגירי תירס... ובשום שלב גרעיני התירס לא נהפכים לעיסה וממילא עדיין שייך לומר בהם בדמלתייהו קיימי ... הרי כיון שלא נעשה כעיסה וגם אין כאן תערובת כמו בפלאפל אף שנשתנה טעמו ונשתנה שמו מכל מקום במלתייהו קיימי אחר שאין בו תערובת ואינו כעיסה ובעיקר הרי אין גרגירי אותו זן מיוחד של תירס ראויים לאכילה אלא לאחר ריסוקן ואי משום הציפוי שמצפים אותו בחמאת בוטנים ושמן הנה גם ציפוי זה עשוי מבוטנים ושמן בוטנים ואם יברך ע"ז האדמה הרי לא שיקר בברכתו דסוף סוף כל המוצר נעשה מדבר הגדל באדמה וכיון שאין בזה שקר לדברי המגן אברהם הנ"ל לא שייך כאן האי כללא דסב"ל.

במבה אוסם:

בוטנים טחונים (54%), גריסי תירס, שמן חמניות, מלח, ויטמינים] ויטמין C, ויטמין B3 (ניאצין), ויטמין E, ויטמין B1 (תיאמין), ויטמין B6, ויטמין A, אחומצה פולית, ויטמין B12 ברזל.

במבה שוש:

בוטנים (49%), קמח תירס, שמן חמניות, מלח, ויטמינים] ויטמין C, ויטמין B3 (ניאצין), ויטמין E, ויטמין B1 (תיאמין), ויטמין B6, ויטמין A, אחומצה פולית, ויטמין B12 ברזל.

במבה בוטני

חמאת בוטנים (50%), קמח תירס, סוכר, שמן צמחי מלח

במבה לולו:

חמאת בוטנים (50%), קמח תירס, סוכר, שמן צמחי מלח

במבה בולי:

חמאת בוטנים (49%), תירס, שמנים צמחיים, מלח.

'חטיף בוטנים' – טעם חדש ושם חדש

21. ברכת יוסף חלק ב דף כו עמוד א בענין ברכת הלדר

הרי מבואר להדיא כשיש לו שם אחר לגמרי ואינו נקרא על שם אביו כלל יצא מכלל ג"כ לענין נדר ואם הוא עדיין נקרא בשם לווי על שם אביו לא יצא מכלל אביו לענין נדר ... וא"כ בתמרים מעוכין וכיוצא שלא נשתנה צורתן לגמרי ממה שהיו בתחילה כמו דבש וגם שםם לא נשתנה כלל משם תמרים רק תמרים מעוכין הוו וכן במרקחת עכ"פ יש להם שם לווי ועכ"פ אפילו בדבש תמרים נדחקו לישב נראה ודאי שבתמרים מעוכים אם נדר בתמרים אסור בתמרים מעוכין כמו שכן הגאון טו"ז הביא ראיה זו מנדרים לענין ברכה וא"כ בקמרדין שנשתנה טעמו לגמרי וגם שמו וצורתו ג"כ נשתנה לצירה אחרת ומין אחר הוא חשיב ודאי כו"ע מודים אפילו מרן ז"ל שזה ברכתו שהכל.

ועוד שאפשר שהבוטנים קובעים את ברכת התערובת

- שם התערובת עליהם 'חטיף בוטנים'.
 - הבוטנים הם עיקר טעמה של התערובת. ותפקיד התירס להחזיק את הבוטנים כמו שאמרו הפוסקים על קליפות הדרים עם שוקולד ואפילו ששם הקליפות רוב.
 - במשקל הבוטנים הרוב. והגם שלכאורה בנפח התירס הוא הרוב, למעשה חוששים הספרדים לסמוך על נפח לברכה רק בניקוי אורים נראה שחוזרים להיות מיעוט.
- ברכת הבוטנים השחוקים ודאי שהכל כיון שמשמשים בחמאת בוטנים (כדין הטחינה בחזו"ע עמ' קלו) וכן שהבוטנים לא גודלו לשחיקה.

סיכום להלכה

- פת קטנית** – פת דוחן ושאר מיני קטניות ברכתם שהכל נהיה בדברו (שו"ע רח. ה. משנ"ב לו)
- טורטיה תירס** – אם מקורה מתירס שניטע במדינות אמריקה הלטינית לצורך עשיית פת ברכתה מעיקר הדין בורא פרי האדמה (מבית לוי טו עמ' סה) ויש אומרים שמספק יברך שהכל נהיה בדברו (שערי הברכה תרט) ובכל אופן אם נעשתה משאר קמח תירס שלא ברור שניטע לשם כך ברכתה שהכל.
- במבה** – המנהג לברך עליה שהכל וכן נראה עיקר להלכה וכן יש לנהוג לכתחילה. ונראה שמי שברך עליה אדמה בדיעבד יצא שהרי מרכיביה העיקריים מן האדמה.